

Психологічне насильство як соціально-педагогічна деструкція освітнього середовища вищої школи

Колодійчук Юлія Вікторівна¹

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

E-mail: ylala_v@ukr.net

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5938-8685>

Семенкова Аліна Миколаївна²

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

E-mail: a.semenkova@rambler.ru

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-1876-3677>

Підвищення якості та ефективності вищої освіти тісно пов'язане із необхідністю забезпечення комплексною безпекою освітнє середовище, в якому відбувається життєво важливі процеси формування, розвитку та становлення особистості майбутнього фахівця. Психологічне насильство, як загроза психологічній безпеці освітнього середовища є гострою науковою проблемою, яка зумовлює актуальність дослідження. Метою статті є аналіз проблеми психологічного насильства як руйнівної соціально-психологічної загрози безпеці освітнього середовища та складної перешкоди в процесі модернізації та вдосконалення вищої освіти. Завданнями дослідження стали аналіз основних принципів психологічної безпеки освітнього середовища; визначення поняття та ознак психологічного насильства в освітньому середовищі та його проявів; окреслення можливих шляхів запобігання проявів психологічного насильства в освітньому середовищі. Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури дозволив виділити основні системні компоненти освітнього середовища. Встановлено, що взаємозв'язок педагогічних та психологічних умов та впливів є концептом системи освітнього середовища, а психологічне насильство – головною соціально-психологічною деструкцією цієї системи. Під час дослідження підкреслено, що наслідки психологічного насильства поширюються на всі рівні людського функціонування та сприяють процесу деформації особистості, зниженню мотивації в діяльності та перешкоджають реалізації здібностей особистості, освітніх та професійних навичок. Авторами проаналізовано основні види психологічного насильства, в т.ч. і такі, дефініції яких з'явилися відносно нещодавно і потребують подальшого наукового дослідження. Обґрунтовано необхідність створення комплексу заходів, спрямованих на попередження психологічного насильства в освітньому середовищі, окреслено шляхи вирішення цієї проблеми на науковому та законодавчому рівні. Основними методами наукової розвідки стали: аналіз, синтез, узагальнення, а також системний та дескриптивний методологічні підходи.

Ключові слова: деструкція, загроза, особистість, освітнє середовище, психологічна безпека, психологічне насильство, система освіти.

Вступ. Формування нової освітньої парадигми та прогресуюча трансформація процесу підвищення якості освіти природно призвели до виникнення проблеми забезпечення комплексною безпекою освітнього середовища, в якому відбувається життєво важливі процеси формування, розвитку та становлення особистості. Стрімкі темпи змін соціально-політичного, економічного та організаційного укладу життя змінюють звичний устрій системи соціальної захищеності особистості, що значно знижує можливості психологічного ресурсу особистісного супротиву негативним впливам оточуючого середовища. Захист особистості від впливу деструктивних чинників в освітньому середовищі і, зокрема, таких, як психологічне насильство, є однією з найактуальніших проблем сучасної науки, освіти та світу в цілому. В таких умовах, заклади вищої освіти виступають соціально значущим гарантом забезпечення соціальної та психологічної безпеки освітнього середовища. Формування гармонійно розвинутої особистості як професійного фахівця, з почуття впевненості в собі та своїх можливостях, можливе лише за умов створення умов безпеки психологічного освітнього середовища. А відтак, сама ефективність системи вищої освіти залежить від ступеня психологічної безпеки освітнього середовища. Тому

¹ кандидат педагогічних наук, старший викладач Одеського національного політехнічного університету

² старший викладач Одеського національного політехнічного університету

дослідження проблеми психологічного насильства в освітньому середовищі та пошук шляхів до створення системи психологічної безпеки освітнього середовища є гострою науковою проблемою, що зумовлює *актуальність* та *новизну теми дослідження*.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є аналіз психологічного насильства як руйнівної соціально-психологічної загрози безпеці освітнього середовища та складної перешкоди в процесі підвищення якості вищої освіти. Основними завданнями дослідження стали: аналіз основних принципів психологічної безпеки освітнього середовища; визначення поняття та ознак психологічного насильства, а також його проявів в освітньому середовищі; окреслення можливих шляхів запобігання проявів психологічного насильства та його деструктивних наслідків в освітньому середовищі.

Матеріали та методи дослідження. Теоретичною основою визначення поняття «освітнє середовище» стали наукові дослідження багатьох науковців, серед них: І. Баєва, Є. Клімов, В. Левін, В. Ясвін та ін. Дослідженню проблеми психології освітнього середовища присвячено праці відомих науковців: Б. Ананьєв, Е. Ельконін, Д. Фельдштейн, Е. Фромм та ін., які осмислювали можливість створення сприятливих умов освітнього середовища для функціонування та розвитку особистості. Проблема психологічного насильства досліджувалась в працях Є. Волкова, Н. Гришиної, І. Грабської, Є. Доценка та ін. Проте, попри різноаспектність висвітлення в численних наукових працях понять «освітнє середовище» та «психологічне насильство», аналізу психологічного насильства, як загрози психологічній безпеці освітнього середовища закладів вищої освіти, та шляхам його запобігання, уваги приділено недостатньо.

У процесі написання статті та роботі над проблематикою дослідження використовувались такі методи дослідження: аналіз, порівняння та синтез – у роботі з науковими джерелами дослідження; абстрагування та узагальнення основних теоретичних підходів до проблеми психологічного насильства та безпеки освітнього простору; системний та описовий методологічні підходи – в поясненні сутності та описанні характеристик освітнього середовища, як системи нерозривно пов'язаних елементів, які утворюють цілісність, перебуваючи у відносинах і зв'язках один з одним.

Результати дослідження. Формування особистості майбутнього фахівця відбувається в контексті впливу освітнього середовища на особистість. Освітнє середовище можна розглядати як частину освітнього простору і як синонімічні поняття (Георгян, 2014: 334). Попри широке поле наукових досліджень, складність та багатоаспектність поняття «освітнє середовище» спровокували багаточисленність наукових підходів до його пояснення, які переважно не заперечують, доповнюють один одне. Так, еколого-особистісний підхід запропонований В. Ясвіним (Ясвін, 1997) спирається на розумінні освітнього середовища як системи впливів та умов формування особистості за певним взірцем, що знаходиться в соціальному просторово-предметному оточенні. І відповідно, у структурі освітнього середовища В. Ясвін виділяє такі компоненти: просторово-предметний, тобто просторово-предметні умови та певні можливості для реалізації процесу соціалізації, навчання та виховання особистості; соціальний – як множину умов та можливостей, що виникають у процесі особистісної взаємодії між суб'єктами освітньо-виховного процесу; психологічний, або психодидактичний компонент, або певний комплекс освітніх технологій, що охоплює зміст та методи навчання на психологічній та дидактичній основі (Ясвін, 1997: 14).

У дослідженні ми орієнтуємось на думку В. Панова, який, систематизувавши основні підходи до розуміння сутності освітнього середовища визначає основою психічного розвитку людини співвідношення «людина – оточуюче середовище». Відповідно до такого підходу, під освітнім середовищем розуміється система педагогічних та психологічних умов та впливів, які створюють умови для розкриття інтересів, здібностей та становлення особистості здобувачів освіти, у відповідності до власних задатків та вимог соціалізації (Панов, 2007: 80). Взаємодію педагогічних та психологічних умов та впливів розуміємо як концепт системи освітнього середовища. Тобто освітнє середовище і є тією психолого-педагогічною реальністю, що включає спеціальні умови для формування, становлення та розвитку особистості в межах соціокультурного, просторово-предметного, міжособистісного оточення, які можуть сприяти, чи загальмовувати навчання та розвиток. Тому психологічна детермінанта освітнього середовища може вважатись однією з ключових у розумінні як освітнього середовища, так і системи освіти в цілому. Психологізація освітнього середовища потребує створення в закладах вищої освіти психологічно безпечних умов навчання та системи психологічної безпеки освіти в цілому, як альтернативи психологічного, емоційно-вольового та культурного відчуження здобувачів освіти та деструкції соціального середовища, зокрема насильства.

Щодо визначення та розуміння поняття «психологічна безпека», серед наукових поглядів єдності немає. Так, І. Баєва розглядає структуру психологічної безпеки як психологічну безпеку середовища та психологічну безпеку особистості. Перший аспект визначається як певний стан середовища, в якому відсутні прояви психологічного насильства в людських взаємовідносинах, за якого задовольняються потреби особистості у спілкуванні, заснованому на довірі, яке створює референту значимість середовища та забезпечує психологічну захищеність її учасників. Другий аспект проявляється у відчутті та переживанні особистості власної захищеності, або незахищеності, в залежності від конкретних життєвих обставин (Баєва, 2009: 6).

М. Єфімова (Ефимова, 2020) розуміє психологічну безпеку через призму поняття «особиста безпека» та концепцію краудингу, що пояснює причини стресу суб'єктивним дискомфортом простору та середовища, в якому знаходиться людина.

Аналізуючи наукові погляди щодо проблеми психологічної безпеки, очевидно стає необхідність синтезу певних підходів з метою узагальнень поняття «психологічна безпека» та аналізу психологічних ресурсів особистості забезпечувати власну психологічну безпеку. У статті під психологічною безпекою освітнього середовища ми будемо розуміти певний стан освітнього середовища, вільного від проявів психологічного насильства у суспільних взаємовідносинах, що дозволяє задовольнити потребу в особистісному довірливому спілкуванні учасників освітнього процесу, формує відчуття психологічної захищеності особистості та забезпечує психічне здоров'я всіх його учасників.

Учені (І. Баєва, Н. Волкова, О. Лактіонова) наголошують, що в педагогічній науці та психології діагностичні дослідження щодо створення оптимальних умов розвитку суб'єктів освітнього процесу досить малочислені. Інформація щодо психологічної безпеки в освітньому середовищі майже відсутня (Баєва, 2009), як і невизначеною залишається програма дій щодо забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища.

Акцентуємо на тому, що визначальним у понятті «безпека» є поняття «загроза». В середовищі закладів вищої освіти психологічна безпека освітнього процесу виступає певним станом захищеності здобувача від загроз його гідності та психоемоційній рівновазі. Наголошуємо, що психологічна безпека освітнього середовища залежить передусім від ступеня захищеності та протидії психологічному насильству. Численні дослідження продемонстрували, що загрози психічній безпеці здобувачів освіти у формі психологічного насильства вкрай негативно відбиваються на їхніх пізнавальних процесах. Приріст енергії особистості в умовах психологічної загрози скеровується не на опанування нових знань, умінь, навичок, саморозвиток та творчість, а на активізацію самозахисних механізмів психіки, призводячи до погіршення когнітивних та творчих процесів. При цьому відбувається активізація проявів деструктивної поведінки таких, як пригніченість, конфліктність, замкнутість, байдужість, або навіть агресивність. Психоемоційна напруга особистості неминуче приводить до психосоматичних розладів, дисфункцій та захворювань. Таким чином, джерело загроз безпеці освітнього простору носить соціально-психологічний характер і проявляється у формі психологічного насильства.

На жаль, реалії сьогодення наочно демонструють, що психологічне насильство є достатньо поширеним явищем суспільного життя. Цим зумовлюється давній інтерес філософів, науковців, діячів культури та політики до проблеми насильства в цілому та, зокрема, психологічного насильства. Психологічне насильство лежить у корені будь-якого виду насильства, воно найважче визначається, складно формалізується та не має чітких меж. Структурні компоненти психологічного насильства, яке є основною загрозою психологічної безпеки освітнього середовища, понині чітко не визначено.

А. Орлов визначає психологічне насильство як навмисне маніпулювання дорослими дитиною, вбачаючи в дитині лише об'єкт та ігноруючи її суб'єктні характеристики, такі як гідність, свобода, права тощо. При цьому, порушуються відносини взаємопов'язаності між дорослим та дитиною, або, навпаки, стверджуються певні відносини негативного характеру, які приводять до різних деструкцій та порушень психічного розвитку дитини (Орлов, 2000: 183). Таке визначення, запропоноване А. Орловим, стосується дитячо-батьківських відносин, але за своєю сутністю може застосовуватись у характеристиці психологічного насильства в більш широких проявах соціальної взаємодії, в т.ч. в освітньому середовищі. На думку А. Орлова, спектр психологічного насильства включає такі компоненти: 1) психологічний вплив у формі загроз, образ, принижень, непосильних вимог, занадто великої критики, неправди, ізоляції, заборони поступати певним чином, хвилювань, негативних оцінок та фрустрації основних потреб особистості; 2) психологічні ефекти, такі як: втрата довіри до себе та світу, дифузна самоідентичність, полізалежний когнітивний стиль, зовнішній локус контролю, тривожність, порушення сну та відсутність апетиту, депресія, агресивність, занижена самооцінка, відчуженість, суїцидальні

нахили, затримка фізичного та психічного розвитку; 3) психологічна взаємодія: домінантність та зверхність, непередбачуваність, неадекватність та непослідовність з боку батьків та субординованість, нечутливість, ригідність, безвідповідальність, безпорадність та самоприниження з боку дітей (Орлов, 2000: 184). Проте, відзначимо, що в такому визначенні відсутній взаємозв'язок психологічного насильства із агресією та допустимих форм психологічного впливу, зокрема, переконання та маніпуляції.

Природа психологічного насильства в освітньому середовищі пояснюється А. Печеркіною через феномен інгібіції, як ефекту зниження ефективності соціального функціонування індивіду в присутності стороннього. Розвиток інгібіції зумовлений індивідуальними соціально-психологічними характеристиками педагогів та погіршенням педагогічної взаємодії. Прояви педагогічної інгібіції можна побачити у жорсткому управлінні та тотальному контролю з боку викладача, таких як різка критика, зауваження, нетактовні висловлювання з приводу одних та неаргументовані вихваляння інших, невраховування індивідуально-психологічних особливостей особистості в процесі планування та підборі способів виконання навчальних завдань. Інгібіція як детермінанта психологічного насильства в освітньому середовищі призводить до зниження мотивації в навчанні, переважно через те, що здобувачі не розуміють функціональності та подальшого планування своєї роботи. На думку А. Печеркіної, причиною розвитку феномену інгібіції у викладачів – це негативна комунікативна настанова, знижений рівень комунікативної толерантності, високий рівень агресії, низький рівень емпатії та своєрідна професійна деформація, пов'язана зі стажем педагогічного досвіду роботи (максимальна вираженість інгібіції у педагогів зі стажем від 5 до 10 років) (Печеркіна, 2013). Саме тому існує гостра необхідність розробити комплекс заходів, які запобігають психологічному насильству в освітньому середовищі на різних етапах професійного становлення викладача.

Процес психологічного насильства може відбуватись як в освітньому середовищі, так і в оточенні сім'ї, близьких та друзів. Широкого розповсюдження набувають такі види психологічного насильства, які з'явилися відносно нещодавно і в науці досі малодосліджувані, а статистично зовсім відсутні. Зупинимося на характеристиці деяких із них.

Аб'юзінг, як характеристика міжособистісних відносин (особистих, дружніх, ділових), в яких один виступає в якості аб'юзера (того, хто кривдить, примушує, завдає психологічної шкоди), а інший – в якості жертви. Вищою формою аб'юзінгу вважається газлайтинг (Глазырина, 2018).

Газлайтинг розуміється як форма психологічного насильства, головна мета якого змусити сумніватися в об'єктивності свого сприйняття реальності, коли насильник спотворює інформацію задля встановлення контролю над думками опонента. В результаті чого, особистість втрачає здатність довіряти самому собі та починає сумніватися у факті самих образ, примусу чи поганого поведіння з нею (Stern, 2007).

Булінг визначається як свідомо сплановане та тривале в часі діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі, із застосуванням засобів електронних комунікацій (кібербулінг). Така форма психологічного насильства розуміється як цькування, переслідування, спрямована агресія, яка організована однолітками із залученням спільників. Інша частина колективу, при цьому, не втручається, залишаючись сторонніми спостерігачами, що не знімає з них провини та відповідальності за стан жертви. До проблеми булінгу в освітньому середовищі віднедавна привертається увага на державному законодавчому рівні (Закон України №2657-VIII, 2018), але ця проблема ще недостатньо науково досліджена і не вирішена.

Одним з різновидів булінгу виступає хейзинг. Це явище пов'язане з неформальними насильницькими обрядами ініціації. Подібні ритуали більше характерні для воєнізованих, інтернатних або пенітенціарних закладів. Натомість найчастіше хейзинг зустрічаються в закладах вищої освіти різного типу, особливо, якщо при них є гуртожиток для іногородніх здобувачів. Хейзинг полягає у тому, що «навачкам» з боку однолітків, або старшокурсників нав'язуються різні дії, принижуючі гідність, або здійснюються акти грубої насильницької дії фізичного, або сексуального характеру. Як і булінг, хейзинг може мати схований, або явний гендерний чи сексуальний характер (Глазырина, 2018: 18).

Мобінг розуміється як моральний тиск та психологічне переслідування в контексті трудової діяльності. Це агресія з боку всього колективу, тобто цькування більшістю однієї особистості, що приводить до її незахищеності та безпорадності. До проявів мобінгу відносять: приховування необхідної інформації, відмова допомогти, соціальна ізоляція, безпідставна та часта критика, наклеп, крадіжки, відробки, імітація та інсценування, залякування та приниження гідності особистості (Гаращенко, 2016).

Віктімблеймінг – це вид психологічного насильства, під яким розуміється певний тип ставлення з боку соціуму до жертви насильства (або злочину), коли жертві приписуються створення провокаційних умов, легковажність, корисність та бажання стати цією самою жертвою. Зазвичай про віктімблеймінг говорять в контексті домашнього або сексуального насильства (Юрова, 2017).

Харасмент розуміють як психологічне насильство у формі сексуального домагання, причому сексуальними домаганнями можуть бути знаки уваги, відверті компліменти, неоднозначні висловлювання, запрошення на побачення тощо (Петров, 2014).

Сталкінг – небажане нав'язливе переслідування однією людиною іншу, або групою людей, під час якого не враховуються інтереси особистості, які переслідується. Таке переслідування може проявлятися в нав'язливих телефонних дзвінках, повідомленнях, слідкуванні, залякуванні, або домаганнях. Може також існувати у формі кіберсталкінгу (Walker, 1998).

Аутінг як різновид психологічного насильства проявляється у формі навмисного публічного розголосу особистої інформації певної людини, часто компрометуючого змісту, яка як наслідок, може привести до псування репутації особистості, або цькуванню, змушуючи жертву виправдовуватись та давати пояснення (Мороз, 2018).

Обговорення результатів. Вказані форми психологічного насильства – далеко не весь спектр форм прояву психологічного насильства в сучасному суспільстві. Об'єднуючою характеристикою є їх деструктивна дія відносно особистості, підриє психологічної безпеки суспільства та безпеки освітнього середовища, зокрема. Зазначимо, що психологічне насильство є прямим порушенням Конституції України (статті 27 та 28) (Конституція України), що вказує на необхідність вирішення цієї складної проблеми на державному законодавчому рівні та впровадження державних програм контролю та запобігання, психологічного супроводу, медіації та психологічної підтримки жертв психологічного насильства.

Висновки. Загрози, що виникають у результаті психологічного насильства, торкаються порушення всіх рівнів людського функціонування та приводять до стійких особистісних деформацій, які стають перешкодою для реалізації здібностей та професійних умінь особистості в майбутньому. Особливо такі порушення торкаються пізнавальної сфери особистості та зниження продуктивності її психічної діяльності, формуючи негативні патерни поведінки. Заходи щодо подолання та попередження психологічного насильства в освітньому середовищі повинні бути спрямованими на впровадження психологічного супроводу всіх учасників освітнього процесу та формування особистісного почуття захищеності здобувача освіти. Отже, зниження рівня проявів та наслідків психологічного насильства в освітньому середовищі може стати основним джерелом формування та забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища, важливою умовою розвитку психологічних ресурсів особистості здобувача вищої освіти та реалізацією гуманістичного підходу в процесі вдосконалення системи вищої освіти.

Перспектива подальших наукових розвідок означеної проблеми вбачається у пошуку засобів та методів зниження деструктивних проявів психологічного насильства в освітньому середовищі та пошуку можливостей подолання його негативних наслідків. Вирішенню цієї проблеми може сприяти розробка та реалізація державної законодавчої бази щодо гарантування психологічної безпеки особистості та освітнього простору, а також створення системи психологічного аналізу особистості здобувача освіти та викладача в контексті їхньої взаємодії та функціонування в освітньому просторі.

Література

Баева И.А. Волкова Е.Н., Лактионова Е.Б. Психологическая безопасность образовательной среды: учебное пособие / по ред. И.А. Баевой. Москва: Экон-Информ, 2009. 247 с.

Гарашенко Л.П. Теоретико-правові засади заборони мобінгу в європейських країнах. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 199 - 207. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1572.pdf> (дата звернення: 14.04.2020)

Георгян Н.М. Освітнє середовище як умова виховання майбутніх педагогів на ціннісних засадах етнопедагогіки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 4. с. 331-339. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_4_42 (дата звернення: 14.04.2020)

Глазырина Н.А. Пахтусова Н.А., Рябинина Е.В, Савченков А.В., Уварина Н.В., Щетинина Е.В. Ресоциализация подростков, подвергшихся деструктивному психологическому воздействию сторонников экстремистской и террористической идеологии: методическое пособие / под.ред. Л.А. Глазыриной. Челябинск: Издательство Южно-Уральского гос. гуманит.-пед. ун-та, 2018. 221 с.

URL: http://www.resurs-center.ru/sites/default/files/resocializaciya_podrostkov.pdf (дата звернення: 14.04.2020)

Ефимова Н.С. Социальная психология: учебное пособие. Москва: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2020. 192 с. URL: https://studme.org/1584072025078/psihologiya/sotsialnaya_psihologiya (дата звернення: 14.04.2020)

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018р. №2657-VIII. Дата оновлення: 19.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2657-19> (дата звернення: 14.04.2020)

Конституції України: редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.04.2020)

Мороз О.В. Этические парадоксы сетевой коммуникации: феномен онлайн-аутинга: *Пересекая границы: межкультурная коммуникация в глобальном контексте: сборник материалов I Международной научно-практической конференции* (Москва, 14-16 февраля 2018 г.). Москва: Государственный институт русского языка А.С. Пушкина, 2018. С. 206 - 207. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=34885997> (дата звернення: 14.04.2020)

Орлов А.Б. Психологическое насилие в семье – определение, аспекты, основные направления оказания психологической помощи. *Психолог в детском саду*, 2000. № 2-3. С.182 – 187. URL: <https://evolkov.net/soc.impact/abuse/Orlov.A.B.psy.abuse.in.family.html> (дата звернення: 14.04.2020)

Панов В.И. Психодидактика образовательных систем: теория и практика. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 352 с.

Петров В.Е. Харассмент как социально-психологический феномен и проблематика отношений между сотрудниками полиции противоположного пола. *Наука и практика*, 2014 №1(58), с.206 -209. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=21726299> (дата звернення: 14.04.2020)

Печеркина А.А. Психологические детерминанты психологического насилия в образовательной среде. *Педагогическое образование в России*, 2013. № 5, с.122 - 125. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=20583426> (дата звернення: 14.04.2020)

Смис Г. Абыюз. URL: <http://psymedcare.ru/abyuz> (дата звернення: 14.04.2020)

Чалдини Р. Психология влияния. Санкт-Петербург: Питер. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Chialdi/_Index.phrm (дата звернення: 14.04.2020)

Юрова К.И., Юров И.А. Психологическая профилактика виктимного поведения молодежи. *Государство и право в XXI веке*. 2017. №1, с. 49 – 55. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskaya-profilaktika-viktimnogo-povedeniya-molodezhi> (дата звернення: 14.04.2020)

Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва: Центр комплексного формирования личности РАО, 1997. 365 с.

Stern R. The Gaslight effect. N.Y.: Morgan road books, 2007. 269 p. URL: https://infidelityrecoveryinstitute.com/wp-content/uploads/2015/08/The-Gaslight-Effect_-How-to-Spo-Stern-Dr.-Robin.pdf (дата звернення: 14.04.2020)

Walker L.E., Meloy J.R. Stalking and domestic violence. In J. R. Meloy (Ed.), *The psychology of stalking: Clinical and forensic perspectives*, 1998. p. 139-161. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780124905603500268?via%3Dihub> (дата звернення: 14.04.2020)

Psychological violence as a socio-pedagogical destruction of the educational environment of higher school

Kolodiychuk Julia³

Odesa National Polytechnic University, Odesa, Ukraine

Semenkova Alina⁴

Odesa National Polytechnic University, Odesa, Ukraine

Improving the quality and efficiency of higher education is closely linked to the need for comprehensive security in an educational environment within which the vital processes of forming, developing and becoming

³ Ph. D. in Pedagogy at the Senior Lecturer Odesa National Polytechnic University

⁴ Senior Lecturer at the Odesa National Polytechnic University

a future professional are going on. Psychological violence, as a threat to the psychological security of the educational environment, is a pressing scientific problem that makes the research relevant. The purpose of the article is to analyse the problem of psychological violence as a destructive socio-psychological threat to the security of the educational environment and a complex obstacle in the process of modernisation and improvement of higher education. The objectives of the study were to analyse the basic principles of psychological security of the educational environment; to define the notion “psychological violence” and its signs manifested in the educational environment as well as the forms of its manifestations; to describe possible ways of preventing manifestations of psychological violence in the educational environment. The analysis of the scientific psychological and pedagogical literature made it possible to identify the main system components of the educational environment. It is established that the relationship between pedagogical and psychological conditions alongside influences are the concept of the system of the educational environment, whereas psychological violence is the main socio-psychological destruction of this system. The study emphasises that the consequences of psychological abuse extend to all levels of human functioning and contribute to the process of the deformation of personality; they reduce motivation to act and impede the realisation of person’s abilities, educational and professional skills.

The authors have analysed the main types of psychological violence, including those ones which have emerged relatively recently and need further scientific study. The necessity to create a set of measures aimed at preventing psychological violence in the educational environment has been substantiated, the ways of solving this problem at the scientific and legislative levels have been outlined. The main methods of scientific development are as follows: analysis, synthesis, generalisation, as well as the systematic and descriptive methodological approaches.

Keywords: destruction, threat, personality, educational environment, psychological safety, psychological violence, education system.

References

Baeva, I.A., Volkova E.N. & Laktionova E.B. (2009) *Psikhologicheskaya bezopasnost' obrazovatel'noy sredy [Psychological safety of the educational environment: a training manual]*. Moscow: Econ-Inform [in Russian].

Chaldini, R. (2014) *Psikhologiya vliyaniya [Psychology of influence]* St. Petersburg: Peter. Retrieved from https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Chiald/_Index.phpm [in Russian]

Garashchenko, L.P. (2016) Teoretyko-pravovi zasady zaborony mobinhu v yevropeys'kykh krayinakh [Theoretical and legal foundations of the ban on mobbing in European countries]. *Universytet-s'ki naukovy zapysky - University Scientific Notes*, 59, 199-207. Retrieved from <http://www.univer.km.ua/visnyk/1572.pdf> [in Ukrainian]

Georgian, N.M. (2014) Osvitnye seredovyshche yak umova vykhovannya maybutnikh pedahohiv na tsinnisnykh zasadakh etnopedahohiky [Educational environment as a condition for educating future educators on the values of ethnopedagogy]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 4, 331-339. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_4_42 [in Ukrainian]

Glazyrina, N.A., Pakhtusova, N.A., Ryabinina, E.V., Savchenkov, A.V., Uvarina, N.V. & Schetinina, E.V. (2018) *Resotsializatsiya podrostkov, podvergshikhsya destruktivnomu psikhologicheskomu vozdeystviyu storonnikov ekstremistskoy i terroristicheskoy ideologii: metodicheskoye posobiye [Resocialization of adolescents subjected to destructive psychological influence of supporters of extremist and terrorist ideology: a methodological manual]* L.A. Glazyrina (ed.). Chelyabinsk: Publishing house of the South Ural state.
humanit.-ped. Un. Retrieved from http://www.resurs-center.ru/sites/default/files/resocializaciya_podrostkov.pdf [in Russian]

Efimova, N.S. (2020) *Sotsial'naya psikhologiya: uchebnoye posobiye [Social Psychology: A Textbook]*. Moscow: Publishing House FORUM: INFRA-M. [in Russian] Retrieved from https://studme.org/1584072025078/psihologiya/sotsialnaya_psihologiya [in Russian]

Konstytutsiyi Ukrayiny [Of the Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian]

Moroz, O.V. (2018) Eticheskiye paradoksy setevoy kommunikatsii: fenomen onlayn-atinga [Ethical paradoxes of network communication: the phenomenon of online outsourcing]. *Persekaya granitsy: mezhkul'turnaya kommunikatsiya v global'nom kontekste: sbornik materialov I Mezhdunarodnoy nauchno-*

prakticheskoy konferentsii (Moskva, 14-16 fevralya 2018 g.) – *The collection of materials of the I International scientific-practical conference «Crossing Borders: Intercultural Communication in a Global Context»* (February 14-16, 2018). Moscow: State Institute of the Russian Language A.S. Pushkin, 206-207. Retrieved from <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=34885997>

<https://evolkov.net/soc.impact/abuse/Orlov.A.B.psy.abuse.in.family.html> [in Russian]

Orlov, A.B. (2000) Psikhologicheskoye nasiliye v sem'ye – opredeleniye, aspekty, osnovnyye napravleniya okazaniya psikhologicheskoy pomoshchi [Psychological domestic violence - definition, aspects, main directions of psychological assistance]. *Psikholog v detskom sadu – Psychologist in kindergarten*, 2-3, 182-187 Retrieved from: <https://evolkov.net/soc.impact/abuse/Orlov.A.B.psy.abuse.in.family.html> [in Russian]

Panov, V.I. (2007) Psikhodidaktika obrazovatel'nykh sistem: teoriya i praktika [*Psychodidactics of educational systems: theory and practice*]. St. Petersburg: Peter, 2007. 352 p. Retrieved from http://www.vgpgk.vrn.ru/files/2017_05_03/ [in Russian]

Pecherkina, A.A. (2013) Psikhologicheskiye determinanty psikhologicheskogo nasiliya v obrazovatel'noy srede [Psychological determinants of psychological violence in the educational environment]. *Pedagogicheskoye obrazovaniye v Rossii - Teacher Education in Russia*, 5, 122-125. Retrieved from <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=20583426> [in Russian]

Petrov, V.E. (2014) Kharassment kak sotsial'no-psikhologicheskyy fenomen i problematikav otnosheniy mezhdru sotrudnikami politzii protivopolozhnogo pola [Harassment as a socio-psychological phenomenon and problems in relations between police officers of the opposite sex]. *Nauka i praktika - Science and Practice*, 1 (58), 206-209. Retrieved from: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=21726299> [in Russian]

Stern, R. (2007) The Gaslight effect. N.Y.: Morgan road books. Retrieved from https://infidelityrecoveryinstitute.com/wp-content/uploads/2015/08/The-Gaslight-Effect_-How-to-Spo-Stern-Dr.-Robin.pdf

Smies, G. *Ab'yuz [Abuse]*. *Psymedcare.ru*. Retrieved from <http://psymedcare.ru/abyuz> [in Russian]

Yasvin, V.A. (1997) *Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proyektirovaniyu [Educational environment: from modeling to design]*. Moscow: Center for the Integrated Formation of Personality of RAO). 365 p.

Yurova, K.I. & Yurov I.A. (2017) Psikhologicheskaya profilaktika viktimnogo povedeniya molodezhi [Psychological prevention of wicked behavior of youth]. *Gosudarstvo i pravo v XX veke – State and law in the XXI century*, 1, 49-55. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskaya-profilaktika-viktimnogo-povedeniya-molodezhi> [in Russian]

Walker, L.E. & Meloy J.R. (1998) *Stalking and domestic violence*. In J. R. Meloy (Ed.), *The psychology of stalking: Clinical and forensic perspectives*, 139-161. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780124905603500268?via%3Dihub>

Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo protydyi bulinhu (tskuvannyu)» (2018) [Law of Ukraine «On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine on Countering Bullying»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2657-19> [in Ukrainian]

Accepted: April 10, 2020

